

Persoons-, werk- en ondernemerskenmerken van ontvangers van de Tozo-regeling in 2023

Een herhaling van een eerder uitgevoerd onderzoek naar ontvangers van de Tozo-regeling en hun kenmerken in 2019

TNO 2023 M12006 – 16 oktober 2023

Persoons-, werk- en ondernemerskenmerken van ontvangers van de Tozo-regeling in 2023

Een herhaling van een eerder uitgevoerd onderzoek
naar ontvangers van de Tozo-regeling en hun
kenmerken in 2019

Auteurs	Hardy van de Ven (TNO), Iris Eekhout (TNO), Lian Kösters (CBS)
Rubricering rapport	TNO Public
Aantal pagina's	22 (excl. voor- en achterblad)
Aantal bijlagen	-
Projectnummer	060.56920

Alle rechten voorbehouden

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van TNO.

© 2023 TNO

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Samenvatting	4
Inleiding	5
Wie ontvingen Tozo?	5
Onderzoeksvragen en opzet	6
Resultaten	8
Leeswijzer	8
Persoonskenmerken	8
<i>Leeftijd en onderwijsniveau</i>	8
<i>Gezondheid</i>	9
<i>Buffer huishouden</i>	10
Kenmerken van het werk als zelfstandige	11
<i>Bedrijfstak en beroep</i>	11
<i>Duur ondernemerschap en onderneming</i>	12
<i>Klanten en opdrachtgevers</i>	13
<i>Bedrijfspositie</i>	15
Ondernemerskenmerken	16
<i>Innovatief vermogen</i>	16
<i>Ondernemersvaardigheden</i>	16
<i>Startmotieven</i>	17
Verschillen situatie zelfstandig ondernemers voor en na	18
COVID-19 pandemie	18
Conclusie	21
Referenties	23

Samenvatting

De overkoepelende vraag in deze notitie is of zelfstandig ondernemers die Tozo hebben ontvangen verschillen van ondernemers die geen Tozo hebben ontvangen naar persoons-, werk en ondernemerskenmerken. Deelvragen waren of er verschillen waren naar het type Tozo en tussen zelfstandig ondernemers met personeel (zmp'ers) en zonder personeel (zzp'ers). Hiervoor is de Zelfstandige Enquête Arbeid (ZEA) 2023 van TNO en CBS aangevuld met administratieve gegevens over welke ondernemers Tozo hebben ontvangen. Dit onderzoek is grotendeels een herhaling van een eerder onderzoek waar de Tozo-administratie is gekoppeld aan de ZEA 2019. De ZEA 2019 en 2023 zijn weliswaar verschillende steekproeven, maar omdat ze beide representatief zijn voor de zelfstandig ondernemers in Nederland kan op deze wijze inzicht verkregen worden in de situatie van Tozo-ontvangers voorafgaand en na de COVID-19 pandemie.

Net zoals in 2019 zijn in 2023 de grootste verschillen tussen wel en niet Tozo-ontvangers gevonden voor de bedrijfstak en het beroep waarin ze werkzaam zijn. Tozo-ontvangers waren bijvoorbeeld vaker werkzaam in cultuur en horeca en minder vaak in de landbouw. Een ander groot verschil is dat Tozo-ontvangers in 2023 (nog steeds) denken dat hun huishouden minder lang rond kan komen als de inkomsten uit de onderneming volledig wegvallen dan niet Tozo-ontvangers. Verder zijn er enkele kleinere verschillen gevonden; Tozo-ontvangers zijn vaker negatief over hun gezondheid en de bedrijfspositie. Tozo en niet Tozo-ontvangers verschillen nauwelijks naar ondernemerskenmerken zoals de bereidheid om risico's te nemen of innovatief vermogen.

Binnen de groep Tozo-ontvangers is er één (middel)groot verschil gevonden naar het type Tozo. Zelfstandig ondernemers die (ook) Tozo 2-5 hebben ontvangen, denken vaker dan ondernemers die alleen Tozo 1 hebben ontvangen dat hun huishouden korter rond kan komen indien het inkomen volledig wegvalt. Kleinere verschillen betreffen dat Tozo 2-5 ontvangers vaker burnout klachten ervaren en vaker negatief oordelen over de bedrijfspositie. Binnen de groep Tozo-ontvangers zijn er alleen kleine verschillen gevonden tussen zmp'ers en zzp'ers. Deze verschillen zijn overigens hetzelfde binnen de groep Tozo-ontvangers als voor de gehele groep van zelfstandig ondernemers.

Vergeleken met 2019 – de periode voorafgaand aan de COVID-pandemie – is het beeld in 2023 na de pandemie grotendeels hetzelfde. Het enige verschil is dat waar Tozo en niet Tozo-ontvangers voorafgaand aan de pandemie niet verschilden in hun ervaren gezondheid, Tozo-ontvangers na de pandemie iets vaker hun gezondheid als slecht beoordelen. Verder is er een positieve trend zichtbaar onder de Tozo-ontvangers betreffende de buffer van het huishouden en de bedrijfspositie. In 2023 is in vergelijking met 2019 een groter aandeel positief over de bedrijfspositie en denken ze vaker langer het huishouden draaiende te kunnen houden indien het inkomen volledig wegvalt. Dit is overeenkomstig met de trend bij alle zelfstandig ondernemers. Kanttekening bij de vergelijking tussen 2019 en 2023 is dat de verschillen tussen beide verslagjaren ook kunnen komen door veranderingen in de samenstelling van de doelpopulatie. Verschillen tussen 2019 en 2023 dienen daarom voorzichtig geïnterpreteerd te worden.

Inleiding

Vanwege de COVID-19 pandemie waren er in Nederland vanaf maart 2020 tot begin 2022 diverse beperkende overheidsmaatregelen van kracht. De maatregelen verschilden gedurende de COVID-19 pandemie in striktheid en samenstelling. Enkele voorbeelden zijn de tijdelijke sluiting van niet-essentiële winkels, horeca en theaters. Ook mochten contactberoepen zoals kappers en masseurs hun werk tijdelijk niet uitvoeren. Wanneer wel open, dienden we zoveel mogelijk afstand van elkaar te houden.

Deze maatregelen raakten ook de zelfstandig ondernemers. Een deel kon tijdelijk niet of minder werken. En wanneer wel aan het werk, moesten aanvullende maatregelen worden ingeregeld. Denk bijvoorbeeld aan het inrichten van de 1,5 meter afstandsregels in winkels en het veelvuldig thuiswerken. Om ondernemers de crisis door te helpen, zijn steunmaatregelen opgesteld. Een van die maatregelen is de Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandige Ondernemers (Tozo), met als primair doel (inkomens)steun voor zelfstandig ondernemers.

De Tozo was in werking vanaf 1 maart 2020 tot 1 oktober 2021, verdeeld in vijf tijdvakken. De Tozo werd uitgevoerd door de gemeenten en bestond uit twee delen:

- Inkomensondersteuning door aanvulling tot het sociale minimum en/of
- Lening voor bedrijfskapitaal in het geval van liquiditeitsproblemen.

De inkomensondersteuning voor levensonderhoud hoefde in principe niet terugbetaald te worden, tenzij de inkomsten boven het sociaal minimum kwamen. De lening diende wel terugbetaald te worden. Waar in het eerste tijdvak – Tozo 1 – nog geen partnerinkomenstoets van toepassing was, was een partnerinkomenstoets voor de overige tijdvakken (Tozo 2 t/m 5) wel van toepassing.

Wie ontvingen Tozo?

In het kader van de evaluatie van de Tozo zijn er door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) diverse onderzoeken uitgezet. Een van deze onderzoeken betreft het onderzoek van Dekker et al., (2022). In dit onderzoek is onderzocht of de situatie voorafgaand aan de COVID-19 pandemie van ondernemers die Tozo hebben gekregen, verschilt van ondernemers die geen Tozo hebben gekregen. Voor het onderzoek van Dekker et al., (2022) is gebruik gemaakt van de Zelfstandigen Enquête Arbeid (ZEA) 2019 van TNO en CBS (Van der Torre et al., 2019) aangevuld met administratieve data van het CBS tot en met Tozo 3. Uit dit onderzoek bleek dat de Tozo deels terecht is gekomen bij zelfstandig ondernemers die betreffende de bedrijfspositie en persoonlijke omstandigheden voorafgaand aan de pandemie al kwetsbaar waren, maar deels ook bij zelfstandigen waar “corona-pech” de oorzaak was. Met “corona-pech” wordt bedoeld op ondernemers actief in sectoren die relatief hard werden geraakt door de beperkende maatregelen zoals ondernemers in de cultuur sector.

Inmiddels is de ZEA 2023 van TNO en CBS gepubliceerd (van de Ven et al., 2023). In het kader van de evaluatie van de Tozo, is door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gevraagd of het onderzoek van Dekker et al., (2022) kan worden herhaald met de ZEA 2023 en tevens alle Tozo tijdvakken (1 tot en met 5). Op deze wijze kan volledig inzicht worden verkregen in wie Tozo hebben ontvangen en of de situatie van ondernemers verschilt voorafgaand aan en na afloop van de COVID-19 pandemie.

Onderzoeksvragen en opzet

De overkoepelende onderzoeksvraag van deze notitie is:

Verschillen ondernemers die Tozo hebben ontvangen van ondernemers die geen Tozo hebben ontvangen op persoons, werk en ondernemerskenmerken?

Verder zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- Zijn er verschillen in persoons-, werk- en ondernemerskenmerken naar het type Tozo dat is ontvangen?
- Zijn er verschillen in persoons-, werk- en ondernemerskenmerken naar of de zelfstandig ondernemer wel of geen personeel in dienst heeft?
- Zijn er verschillen in de situatie voor en na de COVID-19 pandemie in persoons-, werk en ondernemerskenmerken?

Voor deze notitie is gebruik gemaakt van de ZEA 2023 aangevuld met administratieve gegevens over welke ondernemers Tozo hebben ontvangen. De ZEA is een tweejaarlijks representatief onderzoek onder zelfstandig ondernemers naar hun arbeidsomstandigheden en inzetbaarheid. Bij elke editie van de ZEA wordt er een nieuwe steekproef getrokken. Daardoor was een longitudinale opzet voor deze analyse niet mogelijk. De doelpopulatie van de ZEA zijn personen die voor eigen rekening of risico arbeid verrichten in een eigen bedrijf of praktijk en daarover winstaangifte doen voor de inkomstenbelasting bij de Belastingdienst. Directeuren-groootaandeelhouders, meewerkende gezinsleden en overige zelfstandigen behoren daarmee niet tot de doelpopulatie van de ZEA. In de ZEA zitten zowel zelfstandig ondernemers met personeel (zmp'ers) als zelfstandig ondernemers zonder personeel (zzp'ers). Het veldwerk van de ZEA 2023 vond plaats van 31 januari – 1 april 2023. CBS beschikt over gegevens of en wanneer ondernemers Tozo hebben gekregen. Op basis van de datum van verkrijgen van de Tozo is bepaald welk type(s) ze hebben ontvangen. Omdat alleen ondernemers die voor 17 maart 2020 zijn gestart in aanmerking komen voor de Tozo, zijn alleen ondernemers geselecteerd die voor 2020 zijn gestart.

Voor dit onderzoek zijn grotendeels dezelfde kenmerken gebruikt als in het onderzoek van Dekker et al., (2022). Op deze wijze kan er een vergelijking worden gemaakt tussen de situatie van ondernemers voor en na de COVID-19 pandemie. Aanvullingen betreffen kenmerken over klanten en opdrachtgevers en nieuw in de ZEA 2023 opgenomen items over ondernemersvaardigheden. Gegevens over het aantal klanten en opdrachtgevers worden vaak gebruikt in internationaal onderzoek om ondernemers te typeren, o.a. bij het thema schijnzelfstandigheid (Böheim & Muehlberger, 2009; Eurostat, 2018). Bij de ondernemerskenmerken zijn de zogenaamde ondernemersvaardigheden toegevoegd. Dit zijn eigenschappen die terugkomen in de wetenschappelijke literatuur (Kim, 2008) en ook volgens ondernemers zelf typerend zijn (zie informatie van het [KvK](#) voor ondernemers). De kenmerken zijn ingedeeld in:

- persoonskenmerken (leeftijd, onderwijsniveau, gezondheid, buffer huishouden);
- kenmerken van het werk als zelfstandige (bedrijfstak, beroep, duur ondernemerschap en onderneming, klanten en opdrachtgevers, bedrijfspositie);
- ondernemerskenmerken (innovatief vermogen, ondernemersvaardigheden, startmotieven).

In andere onderzoeken, uitgezet door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid om de Tozo-regeling te evalueren, is met behulp van administratieve data onderzocht wat de persoonskenmerken van Tozo-ontvangers zijn. Deze administratieve data zijn integrale databestanden van alle ondernemers en betreffen geen steekproef zoals de ZEA. Persoonskenmerken zijn ook in dit onderzoek meegenomen omdat de ZEA een specifieke doelpopulatie heeft. Door persoonskenmerken ook in deze studie mee te nemen kan een schets worden gemaakt van de ZEA doelpopulatie en het relatieve belang van persoonskenmerken ten opzichte van werk- en ondernemerskenmerken.

In de analyses is onderzocht of ondernemers die wel en niet Tozo hebben gekregen verschillen op bovenstaande kenmerken. De analyses zijn bivariaat, dus niet gecorrigeerd voor andere kenmerken zoals bijvoorbeeld veel gebruikte covariaten als leeftijd, geslacht en bedrijfstak. De verschillen tussen wel en niet Tozo-ontvangers zijn getoetst op significantie ($p < 0,05$). Eenvoudig gezegd houdt een significant verschil in dat het een echt verschil betreft en niet op toeval berust. Bij grote steekproeven – zoals de ZEA – zijn verschillen tussen groepen al snel significant. Daarom is in de analyse ook een aanvullende maat meegenomen, namelijk [Cramer's V](#). Cramer's V geeft de sterkte van een relatie tussen twee variabelen weer, rekening houdend met het aantal vrijheidsgraden ((het aantal antwoordcategorieën – 1) * 2). Simpel gezegd zal naarmate er meer antwoordcategorieën zijn, de relatie door Cramer's V minder snel als sterk worden beoordeeld. Afhankelijk van het aantal vrijheidsgraden zijn er afkappunten voor minimaal een klein, medium of sterk verband. Wanneer de samenhang volgens Cramer's V middelgroot tot groot is, beschouwen we dat als een groot verschil. Een samenhang die volgens Cramer's V een klein verschil is of het afkappunt niet haalt, beschouwen we in deze notitie als een klein verschil. Een dergelijke maat helpt bij het prioriteren waar de wel en niet Tozo-ontvangers vooral op verschillen.

Resultaten

Leeswijzer

Hieronder beschrijven we of wel en niet Tozo-ontvangers verschillen op de geselecteerde kenmerken. Op alle kenmerken blijken wel en niet Tozo-ontvangers significant van elkaar te verschillen. Daarom geven we aan of er volgens Cramer's V sprake is van een groot of klein verschil. Daarna beschrijven we binnen de groep zelfstandig ondernemers die Tozo heeft ontvangen of er verschillen zijn naar het type Tozo en het wel of niet hebben van personeel (zmp vs. zzp). Voor het type Tozo onderscheiden we ondernemers die alleen Tozo 1 hebben ontvangen en ondernemers die (ook) Tozo 2-5 hebben ontvangen. De steekproefgrootte was te klein om alle typen Tozo afzonderlijk te analyseren. In Tabel 1 is te zien dat het aandeel Tozo-ontvangers in de ZEA overeenkomt met het aandeel van alle Tozo-ontvangers in de Tozo-administratie. De populatie in de Tozo-administratie is breder dan de doelpopulatie van de ZEA en omvatten ook andere typen zelfstandigen.

Tabel 1. Percentage wel/geen Tozo ontvangers in de ZEA en Tozo-administratie

	Geen Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5
ZEA 2023	77,0	12,3	10,7
Tozo-administratie	76,7	12,0	11,3

Persoonskenmerken

Leeftijd en onderwijsniveau

Leeftijd is onderverdeeld in drie leeftijdsklassen. De groep 15-44 jarigen is een vrij grove indeling. Bij de ZEA wordt meestal een indeling in drie klassen gehanteerd, omdat er relatief weinig jonge ondernemers zijn om apart resultaten voor te presenteren. Met name het aandeel ondernemers van 15-24 jaar is (te) klein om over te publiceren. Voor leeftijd zijn er – volgens Cramer's V – alleen kleine verschillen gevonden tussen wel en niet Tozo-ontvangers. Tozo-ontvangers zijn relatief vaker 15-54 jaar en minder vaak 55 jaar en ouder. Oudere ondernemers hebben een hoger inkomen en (bedrijfs)vermogen ([CBS Statline](#)), maar of dat een rol speelt is in dit onderzoek niet nagegaan.

Binnen de groep Tozo-ontvangers zijn verschillen naar leeftijd klein gekeken naar Cramer's V. In de groep die Tozo 2-5 heeft ontvangen is het aandeel van 15-44 jarigen groter dan de groep die alleen Tozo 1 heeft ontvangen (43 procent vs. 34 procent). Het aandeel in de andere twee leeftijdscategorieën is dan weer lager dan bij de Tozo 1 ontvangers. Onder de Tozo-ontvangers zijn zzp'ers vaker ouder dan de zmp'ers. Dit wijkt niet af van de gehele groep ondernemers in de ZEA.

Tabel 2. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar leeftijd (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo	Wel Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5	Zmp	Zzp
15-44 jaar	33,9	38,7	34,2	43,4	46,2	37,2
45-54 jaar	25,7	28,9	31,7	25,9	26,3	29,4
55 jaar en ouder	40,4	32,4	34,0	30,7	27,5	33,4

Voor onderwijsniveau zijn de verschillen in onderwijsniveau tussen wel en niet Tozo-ontvangers volgens Cramer's V klein. Tozo-ontvangers zijn iets vaker middelbaar opgeleid (39 procent vs. 36 procent) en iets minder vaak hoog opgeleid (45 procent vs. 49 procent).

Ook binnen de groep Tozo-ontvangers zijn er geen grote verschillen naar onderwijsniveau. Middelbaar en hoog opgeleiden hebben iets vaker alleen Tozo 1 ontvangen en laag opgeleiden iets vaker (ook) Tozo 2-5. Verder hebben binnen de groep Tozo-ontvangers zzp'ers vaker een hoger onderwijsniveau gevolgd. Dit is vergelijkbaar met de verdeling naar onderwijsniveau voor alle zelfstandigen.

Tabel 3. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar hoogst behaalde onderwijsniveau (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo	Wel Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5	Zmp	Zzp
Laag onderwijsniveau (basisonderwijs, vmbo, mbo1)	14,8	15,4	14,1	16,7	21,6	14,2
Middelbaar onderwijsniveau (MBO, havo, vwo)	36,2	39,2	39,7	38,7	48,4	37,4
Hoog onderwijsniveau (hbo, wo)	49,0	45,4	46,2	44,5	30,0	48,4

Gezondheid

Voor de gezondheid zijn twee maten meegenomen. Eén vraag naar een oordeel over de algemene gezondheid en de ander is een samengestelde maat voor het meten van psychische vermoeidheidsklachten door het werk (burn-outklachten) (Tabel 4 en 5). Tozo-ontvangers beoordelen vaker hun gezondheid als minder goed dan niet Tozo-ontvangers. Het aandeel dat hun gezondheid beoordeelt als slecht/gaat wel is onder de Tozo-ontvangers 20 procent tegen 16 procent onder de niet Tozo-ontvangers. Dit is een klein verschil (volgens Cramer's V).

Binnen de groep Tozo-ontvangers zijn de verschillen in de ervaren gezondheid naar het type Tozo klein. Ondernemers die alleen Tozo 1 hebben ontvangen oordelen positiever over hun gezondheid dan de overige Tozo-ontvangers. Van de Tozo 1 ontvangers beoordeelt 83% hun gezondheid als (zeer) goed tegenover 77 procent van de overige Tozo-ontvangers. Binnen de Tozo-ontvangers beoordelen zzp'ers hun gezondheid iets vaker als heel goed dan zmp'ers (80 procent vs. 77 procent). Voor alle ondernemers samen is er bijna geen verschil in ervaren gezondheid tussen zmp'ers en zzp'ers¹.

Tabel 4. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar oordeel over hun gezondheid (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo	Wel Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5
Zeer goed	20,1	21,0	20,8	21,2
Goed	64,0	58,9	61,7	55,9
Gaat wel	14,2	17,4	15,7	19,2
Slecht – Zeer slecht	1,7	2,7	1,7	3,6

¹ Vanwege onvoldoende celvulling zijn de resultaten binnen de Tozo ontvangers naar zmp'ers en zzp'ers alleen beschikbaar als dichotomie (slecht/gaat wel en (zeer) goed).

De vragen over de burn-outklachten zijn gebaseerd op vragen van de Utrechtse Burn-Out Schaal (UBOS) over emotionele uitputting door het werk, waarbij een score van 3.20 op een schaal van 1-7 wordt gebruikt om onderscheid te maken in werkenden met een hoge en lage kans op burn-out (Schaufeli & Zeitlinger, 2000). Andere aspecten van burn-out zoals distantie ten opzichte van het werk en een verminderd gevoel van competentie zijn niet gemeten. Voor alle groepen zijn er alleen kleine verschillen gevonden (volgens Cramer's V). Het aandeel ondernemers met burn-outklachten is iets groter onder de Tozo-ontvangers dan onder de niet-ontvangers. En binnen de groep Tozo-ontvangers, is het aandeel met burn-outklachten iets groter onder Tozo 2-5 ontvangers dan ondernemers die alleen Tozo 1 hebben ontvangen. Verder rapporteren binnen de Tozo-ontvangers zmp'ers iets vaker burn-outklachten dan zzp'ers. Ook in de gehele ZEA steekproef rapporteren zmp'ers vaker burn-outklachten dan zzp'ers.

Tabel 5. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar burnout-klachten (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo	Wel Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5	Zmp	Zzp
Ja (score bóven 3.20 op schaal 1 t/m 7)	10,7	12,3	10,5	14,3	14,1	12,0

Buffer huishouden

Om inzicht te krijgen in de financiële buffer van het huishouden is gevraagd hoe lang het huishouden kan rondkomen indien het inkomen uit de onderneming volledig wegvalt. Uit de resultaten blijkt dat er sprake is van een (middel)groot verschil tussen wel en niet Tozo-ontvangers. Bij Tozo-ontvangers is het aandeel dat korter rond kan komen groter dan onder de niet-ontvangers (Tabel 6). Het verschil in tijd tussen wel en niet Tozo-ontvangers dat het huishouden kan rondkomen zonder inkomen uit de onderneming neemt af naarmate de tijdshorizon toeneemt. Het omslagpunt ligt tussen de 1 en 2 jaar dat het huishouden zonder inkomen uit de onderneming zich financieel draaiende kan houden. Onder de Tozo-ontvangers is het aandeel dat tot 1 jaar kan rondkomen 55 procent tegenover 40 procent onder de niet-ontvangers. Andersom geeft 18 procent van de Tozo-ontvangers aan 2 jaar of langer te kunnen rondkomen tegenover 34 procent van de niet-ontvangers.

Zelfstandig ondernemers die alleen Tozo 1 hebben ontvangen denken het huishouden langer draaiende te kunnen houden dan de overige Tozo-ontvangers. Waar van de Tozo 1 ontvangers 49 procent denkt het maximaal 1 jaar uit te kunnen zingen, is dit onder de overige Tozo-ontvangers 61 procent. Volgens Cramer's V is er sprake van kleine verschillen voor deze vraag. Cramer's V wordt berekend voor alle antwoordcategorieën samen, waarbij de cel met het kleinste aantal respondenten bepalend is voor de sterkte van het verband. Hoe kleiner het aantal respondenten in de kleinste cel, hoe minder snel het verband als sterk wordt aangemerkt. Gezien het grote aantal antwoordcategorieën voor deze vraag, zal er volgens Cramer's V minder snel sprake zijn van een sterk verband. Maar door een aantal antwoordcategorieën samen te nemen – in dit geval de vier antwoordcategorieën tot 1 jaar – zijn verschillen groter dan wat Cramer's V aanduidt. Er zijn weinig verschillen tussen zmp'ers en zzp'ers, behalve dat het aandeel dat denkt het 5 jaar of langer vol te kunnen houden iets groter is onder de zzp'ers dan de zmp'ers (13 procent vs. 7 procent). Eenzelfde beeld kan er worden geschetst van alle ondernemers, waar zzp'ers vaker denken het langer uit te kunnen houden dan zmp'ers.

Tabel 6. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar buffer huishouden (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo	Wel Tozo*	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5	Zmp	Zzp
Minder dan 1 maand	2,9	5,7	3,1	8,5	7,5	5,4
1 tot 3 maanden	10,6	16,4	13,0	20,1	15,6	16,6
3 tot 6 maanden	11,5	16,6	15,9	17,4	17,6	16,4
6 maanden to 1 jaar	14,6	15,9	17,0	14,8	17,6	15,7
1 tot 2 jaar	14,0	13,7	14,4	12,9	14,5	13,5
2 tot 5 jaar	8,4	6,6	7,9	5,1	5,8	6,7
5 jaar of langer	25,2	11,7	14,3	8,9	7,4	12,5
Weet niet	12,8	13,4	14,4	12,3	14,3	13,2

* (middel)groot verschil volgens Cramer's V

Kenmerken van het werk als zelfstandige

Bedrijfstak en beroep

Uit diverse studies komt naar voren dat de effecten van de COVID-19 pandemie en de aanpalende maatregelen ongelijk zijn verdeeld over de beroepen (CBS, 2020). Waar bijvoorbeeld ICT'ers en adviseurs grotendeels thuis konden doorwerken, moesten kappers, masseurs en taxichauffeurs noodgedwongen tijdelijk niet of minder werken. Ook in dit onderzoek zien we grote verschillen tussen bedrijfstakken (Tabel 7) en beroepen (tabel 8) voor wat betreft de Tozo-ontvangers. Voor bedrijfstakken is gebruik gemaakt van de standaard [bedrijfsindeling](#) (SBI). In alle onderzochte bedrijfstakken zijn er ondernemers die Tozo hebben ontvangen, maar het aandeel Tozo-ontvangers is relatief het grootst in de cultuur, sport en recreatie en de horeca. Het aandeel ondernemers dat in de horeca werkt is ruim vier keer zo groot onder de Tozo-ontvangers vergeleken met de niet-ontvangers. Voor de cultuur is dat drie keer zo groot. Aan de andere kant zijn er relatief weinig ondernemers in de landbouw en de bouw die Tozo hebben ontvangen. In de landbouw ligt dit aandeel ruim vier keer zo laag en voor de bouw ruim twee keer zo laag. De bevindingen in dit onderzoek wijken daarmee niet af van ander onderzoek.

Tabel 7. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar bedrijfstak (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo*	Wel Tozo*
A (01-03). Landbouw, bosbouw en visserij	9,9	1,5
B-E (06-39). Industrie (incl. delfstoffen/nuts/afval)	5,5	4,9
F (41-43). Bouwnijverheid	14,2	5,5
G (45-47). Groot- en detailhandel	12,9	13,7
H (49-53). Vervoer en opslag	2,9	2,9
I (55-56). Horeca	1,8	9,6
J (58-63). Informatie en Communicatie	5,8	5,1
K-N (64-82). Financiële instellingen/Zakelijke dienstverlening/onroerend goed	24,0	19,5
OP (84-85). Openbaar bestuur/Onderwijs	5,0	9,4

	Geen Tozo*	Wel Tozo*
Q (86-88). Gezondheids-welzijnszorg	10,9	5,8
R-U (90-99). Cultuur, sport en recreatie/overige dienstverlening	7,0	22,3

* (middel)groot verschil volgens Cramer's V

Voor beroepen is gebruik gemaakt van de ISCO-classificatie en dan specifiek de eerste digit . Een groter detailniveau is op basis van de steekproefomvang niet mogelijk. Doordat dit detailniveau is gebruikt, komt het voor dat er beroepen in een groep bij elkaar zitten, waarbij een deel het werk niet of beperkt kon uitvoeren als gevolg van de corona maatregelen en een deel hier niet mee te maken had omdat het zogenaamde cruciale beroepen betrof. Vergelijkbaar als voor de bedrijfstak, zijn er voor Cramer's V grote verschillen naar beroep. Onder de Tozo-ontvangers is het aandeel dienstverlenend personeel en verkopers relatief groot (Tabel 8). Denk daarbij bijvoorbeeld aan verkopers in de detailhandel, waar voor een deel de lockdown op van toepassing was. Hier speelde bijvoorbeeld in hoeverre een beroep als cruciaal werd beschouwd. Supermarkten mochten open blijven, maar kledingwinkels moesten sluiten. Onder de Tozo-ontvangers zijn relatief minder vaak ondernemers met een agrarisch beroep en ambachtlieden (bv. bouwvakkers).

Tabel 8. Percentage zelfstandig ondernemers dat Tozo heeft ontvangen naar beroep (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo**	Wel Tozo**
Leidinggevende functies	2,5	2,8
Intellectuele, wetenschappelijke en artistieke beroepen	38,2	33,1
Technici en vakspecialisten	13,7	19,1
Administratief personeel	2,5	2,3
Dienstverlenend personeel en verkopers	11,7	26,6
Geschoolde landbouwers, bosbouwers en vissers	8,3	0,9
Ambachtlieden	18,5	10,7
Bedieningspersoneel van machines en installaties, assembleurs	2,5	3,2
Elementaire beroepen	2,1	1,2

* (middel)groot verschil volgens Cramer's V

Duur ondernemerschap en onderneming

De duur van het ondernemerschap en de onderneming zegt iets over hoe lang men de tijd heeft gehad om zowel sociaal kapitaal (bv. netwerk), alsmede financieel kapitaal op te bouwen. In Tabel 9 is weergegeven hoe lang de respondent zelfstandig ondernemer is en hoe lang de huidige onderneming bestaat. Voor zowel de duur van het ondernemerschap als de duur van de onderneming zijn er volgens Cramer's V kleine verschillen tussen wel en niet Tozo-ontvangers gevonden. Tozo-ontvangers zijn wel minder lang ondernemer en hun onderneming bestaat minder lang dan die van niet-ontvangers.

Binnen de groep Tozo-ontvangers is er alleen sprake van kleine verschillen, zowel naar type Tozo als tussen ondernemers met en zonder personeel. Ondernemers met alleen Tozo 1 zijn vaker eerder als zelfstandige gestart en ook hun onderneming bestaat vaker langer. Meer dan de helft van de ondernemers die alleen Tozo 1 hebben ontvangen zijn in 2010 of eerder

gestart tegenover 40 procent van de overige Tozo-ontvangers. Binnen de Tozo-ontvangers hebben zmp'ers vaker een oudere onderneming dan zzp'ers.

Tabel 9. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar aantal jaar ondernemer en onderneming (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo*	Wel Tozo*	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5
Sinds welk jaar bent u werkzaam als zelfstandige?				
=< 2000	27,6	18,9	20,9	16,8
2001 - 2005	8,4	9,7	12,1	7,1
2006 - 2010	15,2	17,1	18,3	15,9
2011 - 2015	20,5	24,4	21,8	27,1
2016 - 2019	24,7	26,7	24,6	29,0
>=2020	3,7	3,2	2,3	4,2
Sinds welk jaar bestaat uw huidige bedrijf of onderneming				
=< 2000	27,4	21,2	21,9	20,4
2001 - 2005	9,6	10,6	13,9	7,1
2006 - 2010	16,0	18,7	20,4	17,0
2011 - 2015	20,7	23,9	20,5	27,4
2016 - 2019	26,3	25,6	23,3	28,0

* (middel)groot verschil volgens Cramer's V

Klanten en opdrachtgevers

In dit onderzoek hebben we drie variabelen meegenomen betreffende klanten en opdrachtgevers, te weten het soort klant (particulieren of bedrijven), het aantal klanten en in hoeverre de omzet afhankelijk is van de grootste klant. De verschillen naar type klant zijn gekeken naar de Cramer's V voor deze vraag klein. Tozo-ontvangers geven vaker aan voornamelijk voor particulieren te werken dan de niet-ontvangers (42 procent vs. 32 procent). Daar staat tegenover dat de niet-ontvangers aangeven vaker voornamelijk opdrachten voor bedrijven of organisaties uit te voeren (51 procent vs. 39 procent).

Onder de Tozo-ontvangers, werken de Tozo 1 ontvangers vaker voornamelijk voor particulieren, ongeveer even vaak voor voornamelijk bedrijven en minder vaak evenveel voor bedrijven en particulieren (Tabel 10). De overige Tozo-ontvangers hebben het vaakst bedrijven en organisaties als klanten of opdrachtgevers. "Tozo-zmp'ers" hebben vaker particulieren als klant en zzp'ers vaker bedrijven, hoewel een aanzienlijk aandeel ook particulieren bedient. Dit beeld is hetzelfde als voor de gehele groep van zelfstandig ondernemers. Echter valt wel op dat onder de Tozo-ontvangers zmp'ers vaker particulieren als klanten hebben (69 procent) dan alle zmp'ers – dus wel en niet Tozo-ontvangers samen – in de ZEA (51 procent).

Tabel 10. Percentage zelfstandig ondernemers dat Tozo wel/geen heeft ontvangen naar het type klant
(Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo	Wel Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5	Zmp	Zzp
Bedrijven/organisaties	51,3	39,1	38,4	39,9	12,9	44,2
Particulieren	32,2	42,4	46,7	37,9	69,0	37,4
Beide evenveel	16,5	18,4	14,9	22,2	18,1	18,5

Gekeken naar het aantal klanten zijn er middelgrote verschillen gevonden tussen wel en niet Tozo-ontvangers. Daarbij lijken de verschillen voornamelijk in de uitersten te zitten (Tabel 11). Tozo-ontvangers geven vaker aan 100 of meer klanten te hebben dan niet-ontvangers (34% vs. 20 procent). Niet-ontvangers hebben juist vaker 1-3 klanten (21 procent vs. 10%). Daar tussenin – 4 tot 99 klanten – zijn de verschillen tussen beide groepen kleiner. Ondernemers in sectoren met een relatief groot aandeel Tozo-ontvangers, hebben ook vaker dan ondernemers in andere sectoren veel klanten. De steekproefomvang binnen de groep Tozo-ontvangers was te klein om voor de antwoord categorieën met aantal klanten overal voldoende celvulling te hebben.

Tabel 11. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar aantal klanten
(Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo*	Wel Tozo*
1	4,6	1,9
2-3	16,1	8,3
4-9	21,2	19,7
10-19	12,7	12,5
20-49	14,0	12,6
50-99	8,4	9,3
100 of meer	20,3	33,5
Geen/NVT bedrijf recent opgericht	2,7	2,2

* (middel)groot verschil volgens Cramer's V

Er zijn volgens Cramer's V kleine verschillen gevonden tussen wel en niet Tozo-ontvangers voor in hoeverre hun omzet afhankelijk is van hun grootste klant. Tozo-ontvangers zijn minder vaak afhankelijk van hun grootste klant (Tabel 12). 15 procent van de Tozo-ontvangers is voor 60-100% van hun omzet afhankelijk van hun grootste klant tegenover 23 procent van de niet Tozo-ontvangers.

Binnen de groep Tozo-ontvangers zijn de verschillen klein. Ondernemers met alleen Tozo 1 geven iets minder vaak aan dat hun omzet voor 60-100% afhankelijk is dan bij de overige Tozo-ontvangers (13 procent vs. 17 procent).

Tabel 12. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar afhankelijkheid grootste klant (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo	Wel Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5
0-10% van de omzet	32,5	41,2	41,0	41,4
10-40% van de omzet	28,5	30,0	31,8	28,1
40-60% van de omzet	16,4	14,0	14,1	13,9
60-90% van de omzet	13,4	9,5	8,0	11,0
90-100% van de omzet	9,2	5,4	5,1	5,6

Bedrijfspositie

Voor de bedrijfspositie maken we onderscheid naar het oordeel over de financiële positie van de onderneming en of ondernemers zich zorgen maken over de toekomst van de onderneming. Voor beide zijn de gevonden verschillen relatief klein (volgens Cramer's V). Tozo-ontvangers beoordelen de financiële situatie van hun onderneming vaker als redelijk tot slecht. En andersom is met 48 procent het aandeel dat goed tot zeer goed over de financiële situatie oordeelt lager onder Tozo-ontvangers dan de 63 procent onder niet-ontvangers (Tabel 6).

Ondernemers die alleen Tozo 1 hebben ontvangen hebben een positiever oordeel over de financiële positie van hun onderneming dan de overige Tozo-ontvangers. Het aandeel dat een (zeer) goed oordeel had over de financiële situatie van hun onderneming was 55 procent onder Tozo 1-ontvangers tegenover 42 procent onder de overige Tozo-ontvangers. Zmp'ers en zzp'ers oordelen vergelijkbaar over de financiële situatie van hun bedrijf, zowel binnen de Tozo-ontvangers als voor de gehele ZEA.

Tabel 13. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar oordeel over de financiële situatie van de onderneming (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo	Wel Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5	Zmp	Zzp
Zeer goed	13,7	7,2	9,5	4,6	8,2	7,0
Goed	49,2	41,3	45,4	36,9	39,9	41,6
Redelijk	24,4	30,3	28,6	32,1	32,2	30,0
Matig	9,3	16,0	12,4	19,8	14,8	16,2
Slecht	3,5	5,3	4,0	6,6	4,9	5,3

Onder Tozo-ontvangers is het aandeel dat zich begin 2023, dus ruim één jaar na het stopzetten van de Tozo, soms tot vaak zorgen maakt over de toekomst van hun bedrijf groter dan onder de niet-ontvangers (Tabel 14). Van de Tozo-ontvangers maakt 56% zich soms tot vaak zorgen over de toekomst van hun bedrijf tegenover 42% van de niet-ontvangers. Volgens Cramer's V zijn de verschillen voor deze vraag klein. Door het samennemen van de antwoordcategorieën 'ja, vaak' en 'ja, soms' is er in een absolute zin sprake van een relatief groot verschil van 14 procentpunten.

Binnen de groep Tozo-ontvangers maken ondernemers met alleen Tozo 1 zich relatief minder zorgen over de toekomst van hun onderneming dan ondernemers die (ook) Tozo 2-5 hebben

ontvangen (klein verschil). 52 procent van de “Tozo-1 ondernemers” maakt zich soms tot vaak zorgen over de toekomst van hun onderneming tegenover 60 procent van de overige Tozo-ontvangers. “Tozo-zmp’ers” maken zich vaker soms tot vaak zorgen over de toekomst van hun onderneming dan “Tozo-zzp’ers” (65 procent vs. 54 procent). Binnen de groep Tozo-ontvangers maken zmp’ers zich vaker zorgen over de toekomst van hun onderneming dan zzp’ers. Dit is een vergelijkbaar beeld als voor de gehele ZEA.

Tabel 14. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar zorgen over de toekomst van hun onderneming (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo	Wel Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5	Zmp	Zzp
Ja, vaak	6,9	10,1	7,4	13,1	9,7	10,2
Ja, soms	35,0	45,8	44,5	47,2	55,1	44,0
Nee	58,1	44,1	48,2	39,7	35,2	45,8

Ondernemerskenmerken

Innovatief vermogen

Innovatief vermogen verschilt nauwelijks tussen wel en niet Tozo-ontvangers (Tabel 15). Iets meer dan de helft van zowel de Tozo-ontvangers als de niet-ontvangers geeft aan vaak of altijd een bijdrage te leveren aan het vernieuwen van producten en diensten.

Ook binnen de groep van Tozo-ontvangers zijn de verschillen klein, zowel naar het type Tozo als tussen zmp’ers en zzp’ers. Tozo 1-ontvangers geven iets minder vaak aan ‘nooit’ een bijdrage te leveren aan vernieuwing, maar ook minder vaak ‘altijd’ dan de overige Tozo-ontvangers.

Tabel 15. Percentage zelfstandig ondernemers dat wel/geen Tozo heeft ontvangen naar innovatief vermogen (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo	Wel Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5	Zmp	Zzp
Nooit	12,8	11,7	10,5	13,0	9,3	12,2
Soms	37,0	36,7	38,5	34,8	39,7	36,1
Vaak	31,1	28,2	29,0	27,2	29,7	27,8
Altijd	19,2	23,4	22,0	24,9	21,2	23,8

Ondernemersvaardigheden

In de ZEA zijn drie ondernemersvaardigheden uitgevraagd. Ondernemers konden aangeven in welke mate ze het eens of oneens waren of ze bereid zijn risico’s te nemen, ze zich bezig houden met wat de toekomst in petto heeft en of ze ervoor zorgen dat ze qua kennis en vaardigheden mee kunnen komen met veranderingen in hun werk. Net zoals bij innovatief vermogen zijn de verschillen in ondernemersvaardigheden klein tussen wel en niet Tozo-ontvangers (Tabel 16). Het aandeel ondernemers dat het (helemaal) eens is met de stelling over risicobereidheid is 68 procent onder de Tozo-ontvangers en 67 procent onder de niet-ontvangers. Voor de toekomstgerichtheid is dat 78 procent voor de Tozo-ontvangers en 77 procent voor de niet-ontvangers. Voor het mee kunnen komen qua kennis en vaardigheden is dat 87 procent onder de Tozo-ontvangers vs. 90 procent onder de niet-ontvangers.

Ook binnen de groep Tozo-ontvangers zijn de verschillen klein. Onder de Tozo-ontvangers geven zmp'ers blijk van een grotere risicobereidheid. Van de "Tozo zmp'ers" is 79 procent het (helemaal) eens met de stelling dat ze bereid zijn risico's te nemen in het werk tegenover 66 procent van de "Tozo zzp'ers". Ook naar het type Tozo zijn er nauwelijks verschillen in ondernemersvaardigheden.

Tabel 16. Percentage zelfstandig ondernemers dat Tozo heeft ontvangen naar ondernemersvaardigheden (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Risicobereidheid		Toekomstgericht		Kennis & vaardigheden	
	Geen Tozo	Wel Tozo	Geen Tozo	Wel Tozo	Geen Tozo	Wel Tozo
Helemaal eens	22,5	26,6	28,7	31,5	36,6	35,9
Eens	44,1	41,9	48,2	46,2	52,9	51,2
Niet eens, niet oneens	23,0	21,6	16,5	17,2	8,4	10,8
Niet eens/Helemaal niet eens	10,3	10,0	6,6	5,1	2,1	2,0

Startmotieven

In Tabel 17 zijn de startmotieven van de zelfstandig ondernemers uit de ZEA weergegeven. Over het algemeen zijn de verschillen in startmotieven tussen wel en niet Tozo-ontvangers klein. Tozo-ontvangers geven vaker dan niet ontvangers aan dat hun beroep meestal als zelfstandige wordt uitgeoefend; 40 procent vs. 29 procent. Overige Tozo-ontvangers geven twee keer zo vaak aan in het familiebedrijf te zijn gestapt dan ondernemers die alleen Tozo 1 hebben ontvangen; 14 procent vs. 7 procent.

Er zijn geen grote verschillen in startmotieven naar het type Tozo dat is ontvangen.

Tabel 17. Percentage zelfstandig ondernemers dat Tozo heeft ontvangen naar startmotieven (Bron: ZEA 2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

	Geen Tozo	Wel Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5
Ik heb altijd al als zelfstandige willen werken	36,0	34,7	33,4	36,4
Ik wilde niet (meer) voor een baas werken	28,9	33,4	35,5	32,9
Ik zocht een nieuwe uitdaging	29,4	31,1	33,2	29,3
Ik kon meer verdienen als zelfstandige	25,8	22,9	22,5	22,5
Ik wilde werk en privé beter kunnen combineren	21,7	24,4	27,5	22,4
Ik wilde zelf bepalen hoeveel en wanneer ik werk	38,9	41,0	41,4	41,3
Ik ben ingestapt in het familiebedrijf	13,7	6,8	5,4	6,7
Mijn beroep wordt meestal als zelfstandige uitgeoefend	29,3	39,6	38,8	42,0
Ik kon geen geschikte baan vinden als werknemer (in loondienst)	7,8	11,1	10,7	11,8
Ik ben ontslagen of mijn vorige contract is niet verlengd	6,3	7,7	8,3	6,9

	Geen Tozo	Wel Tozo	Alleen Tozo 1	Tozo 2-5
In mijn vorige baan was de werksfeer niet goed	10,2	10,9	11,6	10,4
Mijn werkgever wilde dat ik als zelfstandige ging werken	2,4	2,7	2,6	2,7
Andere reden	17,7	17,8	17,2	17,7

Verschillen situatie zelfstandig ondernemers voor en na COVID-19 pandemie

Deze onderzoeksnotitie is grotendeels een herhaling van het onderzoek van Dekker et al., (2022), met het verschil dat nu de ZEA 2023 aan de Tozo-registratie is gekoppeld in plaats van de ZEA 2019. Doordat de onderzoeken grotendeels hetzelfde zijn, kunnen de resultaten met elkaar vergeleken worden zodat er meer inzicht ontstaat of de situatie van zelfstandig ondernemers voorafgaand aan de COVID-19 pandemie anders was dan na de pandemie. Hierbij de kanttekening dat ZEA 2019 en ZEA 2023 een andere steekproef betreft. Een voor-en nameting van dezelfde groep ondernemers voor en na de pandemie was dus niet mogelijk. Daarnaast is er mogelijk sprake van een “healthy ondernemer” effect. Ondernemers die er voorafgaand aan de pandemie financieel minder goed voorstonden zijn wellicht vaker gestopt met hun onderneming. Volgens [cijfers](#) van het CBS is het aantal faillissementen gedurende de pandemie laag geweest, maar begon het aantal faillissementen op te lopen tijdens het veldwerk van de ZEA 2023. De populatie van de ZEA 2021 en 2023 zijn grotendeels vergelijkbaar naar achtergrondkenmerken zoals leeftijd en onderwijsniveau, maar omdat dergelijke samenstellingseffecten niet uit te sluiten zijn dienen verschillen tussen de resultaten van dit onderzoek en het eerdere onderzoek (Dekker et al., 2022) voorzichtig geïnterpreteerd te worden.

In Tabel 18 zijn voor de persoonskenmerken de cijfers uit het onderzoek van Dekker et al., (2022) en dit onderzoek naast elkaar gezet. Zowel voor als na de pandemie zijn Tozo-ontvangers vaker dan niet-ontvangers jonger dan 55 jaar. Wat betreft de gezondheid beoordelen ondernemers in het algemeen – en daarmee ook de Tozo-ontvangers – hun gezondheid na de pandemie minder positief dan daarvoor. In 2019 was er nog geen verschil tussen wel en niet Tozo-ontvangers in de ervaren gezondheid, maar in 2023 beoordeelden Tozo-ontvangers hun gezondheid minder vaak dan niet-ontvangers als (zeer) goed. Zowel voorafgaand als na de pandemie ervaren Tozo-ontvangers vaker dan niet-ontvangers burnout-klachten. Wat betreft de buffer van het huishouden is te zien dat Tozo-ontvangers zowel voor als na de pandemie vaker aangeven een korte(re) periode het huishouden financieel draaiende te kunnen houden zonder inkomsten uit de onderneming dan niet-ontvangers. Wel is te zien dat van de Tozo-ontvangers het aandeel dat denkt het huishouden minder dan 3 maanden draaiende te houden is afgenomen van 31 procent in 2019 naar 22 procent in 2023. Op basis van deze analyse kan niet vastgesteld worden waar deze stijging vandaan komt. Zo kan zowel een aantrekkende economie meespelen als dat de financieel gezondere ondernemers zijn overgebleven.

Tabel 18. Persoonskenmerken van zelfstandig ondernemers die wel/geen Tozo hebben ontvangen, in 2019 en 2023 (%) (Bron: ZEA 2019/2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

Leeftijd	ZEA 2019		ZEA 2023	
	Geen Tozo	Wel Tozo	Geen Tozo	Wel Tozo
15-44 jaar	35,4	46,8	33,9	38,7
45-54 jaar	28,7	30,6	25,7	28,9
55 jaar en ouder	35,9	22,6	40,4	32,4
Onderwijsniveau				
Laag	15,5	14,7	14,8	15,4
Midden	39,4	41,2	36,2	39,2
Hoog	43,5	42,1	49,0	45,4
Ervaren gezondheid				
Zeer goed	82,7	82,6	84,1	79,9
Burn-outklachten				
Ja (score bóven 3.20 op schaal 1 t/m 7)	8,4	11,5	10,7	12,3
Buffer huishouden				
Minder dan 1 maand	4,8	9,2	2,9	5,7
1 tot 3 maanden	11,8	22,1	10,6	16,4
3 tot 6 maanden	9,7	12,8	11,5	16,6
6 maanden tot 1 jaar	13,4	14,2	14,6	15,9
1 tot 2 jaar	11,3	11,1	14,0	13,7
2 tot 5 jaar	8,6	3,8	8,4	6,6
5 jaar of langer	23,8	11,5	25,2	11,7
Weet niet	16,5	15,2	12,8	13,4

Voor de werkkenmerken zijn in 2019 en 2023 bedrijfstak en beroep, en de bedrijfspositie meegenomen. Er zijn weinig verschillen in de verdeling in bedrijfstak en beroep tussen wel en niet Tozo-ontvangers voor en na de pandemie (Tabel 19). In beide jaren zijn Tozo-ontvangers beduidend vaker dan niet-ontvangers werkzaam in de cultuur en horeca en minder vaak in de landbouw. In vergelijking met de niet-ontvangers, zijn Tozo-ontvangers relatief vaak werkzaam in dienstverlenende beroepen en relatief weinig als landbouwer. Ook voor wat betreft de bedrijfspositie zijn de verschillen tussen wel en niet Tozo-ontvangers in dezelfde richting; Tozo-ontvangers zijn vaker negatief over de bedrijfspositie dan niet-ontvangers. Voor beide groepen – dus zowel wel als niet Tozo-ontvangers – is over het algemeen een positieve trend zichtbaar. In vergelijking met 2019 beoordeelt een groter aandeel de financiële situatie van hun onderneming als (zeer) goed en maakt een kleiner aandeel zich soms tot vaak zorgen over de toekomst van de organisatie.

Tabel 19. Werkkenmerken van zelfstandig ondernemers die wel/geen Tozo hebben ontvangen in 2019 en 2023 (%) (Bron: ZEA 2019/2023, verrijkt met gegevens uit de Tozo-administratie (TNO/CBS))

Sector	ZEA 2019		ZEA 2023	
	Geen Tozo	Wel Tozo	Geen Tozo	Wel Tozo
AF (01-43). Landbouw Industrie Bouw	28,4	11,4	29,6	11,8
G (45-47). Groot- en detailhandel	15	13,3	12,9	13,7
H (49-53). Vervoer en opslag	2,6	4,2	2,9	2,9
I (55-56). Horeca	2,1	8,5	1,8	9,6
J (58-63). Informatie en Communicatie	6,3	4,7	5,8	5,1
K-N (64-82). Financiële instellingen/Zakelijke dienstverlening/onroerend goed	23,5	17,9	24,0	19,5
OP (84-85). Openbaar bestuur/Onderwijs	4,6	9,2	5,0	9,4
Q (86-88). Gezondheids-welzijnszorg	8,7	7,2	10,9	5,8
R-U (90-99). Cultuur, sport en recreatie/overige dienstverlening	8,8	23,6	7,0	22,3
Beroep				
Leidinggevende functies	1,8	2,3	2,5	2,8
Intellectuele, wetenschappelijke en artistieke beroepen	35,0	32,1	38,2	33,1
Technici en vakspecialisten	14,0	15,7	13,7	19,1
Administratief personeel	3,3	2,7	2,5	2,3
Dienstverlenend personeel en verkopers	13,0	28,4	11,7	26,6
Geschoolde landbouwers, bosbouwers en vissers	9,3	1,3	8,3	0,9
Ambachtslieden	18,0	10,3	18,5	10,7
Bedieningspersoneel van machines en installaties, assembleurs	3,1	4,7	2,5	3,2
Elementaire beroepen	2,5	2,3	2,1	1,2
Oordeel financiële situatie onderneming				
Zeer goed	12	6,2	13,7	7,2
Goed	46,3	36,7	49,2	41,3
Redelijk	26,1	36,5	24,4	30,3
Matig	11,1	15,9	9,3	16,0
Slecht	4,6	4,7	3,5	5,3
Zorgen toekomst onderneming				
Ja, vaak	7,2	12,4	58,1	44,1
Ja, soms	37,1	47,9	6,9	10,1
Nee	55,8	39,7	35,0	45,8

Conclusie

In deze onderzoeksnotitie staat de vraag centraal of Tozo-ontvangers verschillen van niet Tozo-ontvangers naar persoons-, werk- en ondernemerskenmerken. Deelvragen daarbij waren of er verschillen waren tussen type Tozo, zmp'ers en zzp'ers, en of de situatie van ondernemers op basis van deze kenmerken afwijkt voorafgaand aan en na afloop van de COVID-19 pandemie.

Op alle kenmerken verschillen wel en niet Tozo-ontvangers significant van elkaar. De grootste verschillen tussen wel en niet Tozo-ontvangers zijn gevonden naar werkkenmerken, en dan met name verschillen in de bedrijfstak en beroepsgroep. Zoals ook uit ander onderzoek is gebleken hebben de COVID-19 pandemie en de daarbij horende beperkende maatregelen niet alle ondernemers evenredig geraakt. Sommige ondernemers – zoals bijvoorbeeld artiesten, masseurs en taxi-chauffeurs – en ondernemers werkzaam in de horeca konden hun beroep (tijdelijk) niet uitoefenen. Deze ondernemers hebben vaker Tozo ontvangen. Verder komt uit de resultaten naar voren dat in 2023 – ongeveer een jaar na beëindiging van de laatste coronamaatregelen van de overheid – Tozo-ontvangers vaker negatief over de bedrijfspositie oordelen dan niet Tozo-ontvangers. Wat betreft persoonskenmerken is het grootste verschil tussen wel en niet Tozo-ontvangers de buffer van het huishouden. Tozo-ontvangers denken vaker het huishouden minder lang draaiende te kunnen houden als het inkomen uit de onderneming wegvalt. Wel en niet Tozo-ontvangers verschillen verder nauwelijks naar ondernemerskenmerken.

Binnen de groep Tozo-ontvangers verschillen ondernemers die alleen Tozo 1 hebben ontvangen significant van alle ondernemers die (ook) Tozo 2-5 hebben ontvangen. Voor de buffer van het huishouden is een wat sterker verband gevonden. Ondernemers die (ook) Tozo 2-5 hebben ontvangen denken vaker dat hun huishouden niet kan rondkomen zonder inkomsten uit de onderneming. Vanaf Tozo 2 is de partnerinkomenstoets aan de aanvraag eisen toegevoegd. Daarbij werd ook het inkomen van de partner meegenomen of het inkomen van het huishouden onder het sociale minimum komt. Of dit van invloed is geweest op het oordeel over de financiële situatie van huishoudens die deze Tozo-regeling aanvroegen, kon op basis van de beschikbare gegevens niet worden vastgesteld. Verder beoordelen ondernemers met Tozo 2-5 vaker hun gezondheid en de financiële situatie van hun onderneming negatief en maken ze zich vaker zorgen over de toekomst. Daarnaast zijn Tozo 2-5 ontvangers iets vaker jonger dan Tozo 1 ontvangers. Er zijn nauwelijks verschillen gevonden in ondernemerskenmerken tussen Tozo 1 en ontvangers van de overige Tozo's.

Verder zijn er binnen de groep Tozo-ontvangers verschillen tussen zmp'ers en zzp'ers. Over het algemeen is hetzelfde beeld te zien als voor alle zelfstandig ondernemers. Zmp'ers zijn vaker jonger en hebben vaker een lager onderwijsniveau behaald dan zzp'ers. Verder rapporteren zmp'ers vaker burn-outklachten en denken ze hun huishouden minder lang draaiende te houden zonder inkomsten uit de onderneming. Verder maken zmp'ers zich vaker zorgen over de toekomst van hun onderneming.

Uit dit onderzoek komt grotendeels hetzelfde beeld naar voren als het onderzoek van Dekker et al., (2022). Zowel voorafgaand als na afloop van de COVID-19 pandemie verschillen wel en niet Tozo-ontvangers voornamelijk in welke bedrijfstak ze werken en welk beroep ze hebben. Verder rapporteren Tozo-ontvangers zowel voor als na de pandemie vaker meer

burn-outklachten, denken ze vaker minder lang het huishouden financieel draaiende te houden zonder inkomsten uit de onderneming en zijn ze vaker negatief over de bedrijfspositie. Wel blijkt uit dit onderzoek dat er voorafgaand aan de COVID-19 pandemie nog geen verschil was in de ervaren gezondheid van wel en niet Tozo-ontvangers en na de pandemie wel. Voor een aantal variabelen is voor alle zelfstandig ondernemers een positieve trend te zien, die we ook terug zien onder de Tozo-ontvangers. Vergeleken met 2019 denken ondernemers vaker langer hun huishouden financieel draaiende te houden zonder inkomsten uit de onderneming en zijn ze vaker positiever over de bedrijfspositie. Een kanttekening is dat doordat de ZEA 2019 en 2023 verschillende steekproeven zijn, verschillen deels kunnen komen door veranderingen in de samenstelling. De genoemde verschillen tussen 2019 en 2023 dienen daarom voorzichtig geïnterpreteerd te worden.

Samenvattend, de grootste verschillen tussen wel en niet Tozo-ontvangers zijn de bedrijfstak en het beroep waarin ze werkzaam zijn. Niettemin zijn er ook andere kleinere verschillen, waarbij Tozo-ontvangers vaker negatief oordelen over hun bedrijfspositie en gezondheid dan niet Tozo-ontvangers. Gekeken naar het type Tozo zijn ondernemers met Tozo 2-5 vaker negatief over deze aspecten dan niet Tozo-ontvangers. De situatie van Tozo-ondernemers is voorafgaand aan de pandemie grotendeels hetzelfde als na de pandemie. Er zijn dezelfde verschillen gevonden tussen wel en niet Tozo-ontvangers op basis van de ZEA 2019 en de ZEA 2023. In lijn met alle ondernemers, zien we dat in beide groepen men vaker positief is over de bedrijfspositie en het huishouden vaker een langere periode kan rondkomen zonder inkomsten uit de onderneming. De enige afwijking is dat het verschil in ervaren gezondheid tussen wel en niet Tozo-ontvangers hoger is in 2023 ten opzichte van 2019.

Referenties

Böheim, R., & Muehlberger, U. (2009). Dependent Self-employment: workers between employment and self-employment in the UK. *Journal of Labour Market Research*, 42(2), 182-195.

CBS (2020). <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/15/in-2019-onzeker-dienstverband-voor-bijna-1-4-miljoen-flexibele-werknemers>

Dekker, R., Eekhout, I., van de Ven, H., & Smits, W. (2022). Wie ontvingen er TOZO en waarom: structurele kwetsbaarheid of ‘corona-pech’?

Eurostat. (2018). Labour Force Survey (LFS) ad-hoc module 2017 on the self-employed persons. Assessment report. Luxembourg: Eurostat

Kim, G. (2008). Entrepreneurship and self-employment: The state-of-the-art and directions for future research. *New England Journal of Entrepreneurship*, 11(1), 39-52.

Schaufeli, W.B. & D. van Dierendonck (2000). Handleiding van de Utrechtse Burn-out Schaal (ubos). Lisse: Swets & Zeitlinger

Van der Torre et al. (2021) Zelfstandige Enquête Arbeid 2021. Methodologie en globale resultaten. TNO | CBS: Leiden | Heerlen

Van de Ven, H.A., Gielen, W., & van Dam, L. (2023). Zelfstandig Enquête Arbeid 2023. Resultaten in vogelvlucht. TNO | CBS: Leiden | Heerlen

Healthy Living & Work

Sylviusweg 71
2333 BE Leiden
www.tno.nl

TNO innovation
for life